

Деана Петровић

ЛИВНИЦА ПЕСАМА

Подлистак бр. 1

Април 2024.

Podroom галерија
Трг републике 5/-1
Културни центар Београда

КОЈИ СУ МРТВИ НИСУ СЕ НИ РОДИЛИ

Радници који клече и носе пелене, затим радници који падају са фасада високих спратова градилишта луксузних стамбено-пословних комплекса, радници отровани различитим испарењима или удова одесечених током несрећа на раду, само су неке од слика које илуструју услове рада и производних процеса типичних за локалну реалност у претходне две деценије. Упркос многоструким критикама појединаца или организација задужених за праћење стања људских односно радних права, економски тигар, како српски национ виде државни челници, незаустављиво напредује халапљиво прождирући све на свом путу ка комплетној доминацији.

Једноставно речено, политички имагинаријум актуелног друштвеног поредка напаја се константним прогресом и иновацијом не марећи за сушту реалност оних изгубљених, истрошених умова и тела која одлазе у неповрат, тмину, смрт. Многоструке последице стечајних поступака, распродаје државних фирми, масовних отпуштања отргле су најпре оне најниже рангиране на лествици рада од наде, (политичке) имагинације и људског достојанства.

У таквим условима, фабрике као погони друштвеног напретка из минулих времена постале су руине које означавају не само економску, већ и идеолошку транзицију. Ти празни простори очишћени од значења,

подложни манипулацијама градских или републичких власти, сведени су на "немоћ"¹ као и радници, њихови некадашњи корисници.

Међутим, уколико би за тренутак поверовали да је поетска правда могућа, наратив би био преусмерен у посве необичном, неки би рекли морбидном, смеру. Смрт радника и фабрика означила би најзад њихову моћ да уходе, прогоне и коначно пенетрирају актуелни друштвени систем. Тада би убојита симфонија дизалица, бушилица, изливеденог бетона помешаног са крвљу, знојем и песмом радника преусмерила мисао људи на оно што је етички суштствено, солидарно, еманципаторско и од колективног значаја.

СЛИКА

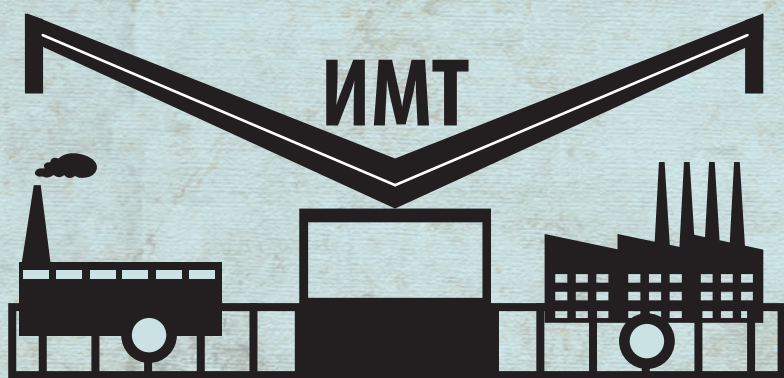
*„Они имају своје фабрике,
велике руднике
и велика дела,
заслуге, медаље,
хиподроме
и пчеле, ја ништа од тога
немам.”*

ХАНГАР

Напуштени хангар испуњен сликама радника песника, њиховим гласовима и ритмичком буком налик индустријској производњи. Целокупна атмосфера допуњена је готово претећим присуством дрона. Јединствени амбијент обојен интезивним аудио-визуелним секвенцама не само да подразумева сензорну интеграцију, већ евоцира сентимент који прожима целокупно тело.

Овако би могао изгледати некакав новински натпис, можда извод из никада написане ликовне критике, имерзивне аудио-видео инсталације *Ливнице песама* Деане Петровић коју је јавност могла да погледа и доживи пре седам година. Саткан од видео снимака југословенских фабрика, градилишта и омладинских радних акција преузетих из телевизијских, музејских и филмских архива, овај рад у први план ставља мисаони занос радника чија поезија разматра дубока егзистенцијалистичка питања живота радничке класе и положаја радника као појединаца у производном ланцу.

Упркос протоку времена и разноликим друштвено-политичким променама, те чињеници да није доживела своју репризу (било у напуштеном индустријском или галеријском простору), а камоли заслужену интерпретацију стручне јавности, *Ливница песама* се поново успоставља у новом издању преформулисаном у односу на галеријски контекст. Међутим, мимо поновног приказивања далеко важнија јесте чињеница да се овај рад манифестује као какво фантазматско упризорење засићено комплексним и критичким интонираним порукама. Налик утварама,

радници-песници се указују пред нама практично огољени до суштине свог бића; они упиру прстом у оно што је у савременом тренутку неизрециво или, пак, у потпуности укинута, а то су артикулисане мисли односно поетске истине од којих се леде крв у жилама.

II ИДЕОЛОГИЈА

*„Кад вам нестане
Правог Материјала
зидари употребите моје
кости: додајте само
мало жара, магнета,
мало проклетства,
светлости,
љубљени моји,
уморни моји,
кад вам нестане
Правог Материјала
употребите моје
кости!”*

Слика/е овде немају само естетску вредност. Тачније, оне постају лакмус папир за идеолошко позиционирање у домену визуелних уметности. Изван оквира југоносталгије², *Ливница песама* ствара аутономни простор подесан за критичку артикулацију значења и значаја радништва из социјалистичке прошлости спрам његових савремених импликација. Корпус идеја или пре идеала на којима се темељио југословенски социјализам представљају

инспирацију за даље размаштавање могућности организације рада изван капиталистичког модела који несумњиво радника непрестано чини отуђеном јединком³ упркос промени парадигме самог рада и средстава производње.

Овде је згодно подсетити се да убрзо након раскида са совјетским дискурсом 1948. године, југословенска економија преусмерава се ка радничком самоуправљању које, дакле, подразумева максималан удео радника у процесу организације рада, методама производње, итд. У односу на принцип осам сати рада, осам сати културе и осам сати одмора, организовани су читави фабрички кругови који су у неким случајевим укључивали обданишта, фризерске салоне, паркове, па чак и изложбени павиљон⁴. Социјалистички развитак подразумевао је модернизацију читавог спектра друштвених односа што води ка претпоставци да уколико се радницима пруже добри и квалитетни услови рада, пружа им се могућност еманципације.

III ПОЕЗИЈА

*„На улазу
у градилиште. Ватра.
Наоружана цветом
стражу чува.
Мртви не могу унутра.
Живот је улазница.”*

Из савремене перспективе фабрика као идеалан радни (али на извештан начин и приватни) простор у коме се радник/ца осећа угодно, најпре достојанствено, чини се као утопија. Елем, дубина радничке филозофије која подразумева високе мисаоне домете

и релевантност радничке мисли односно класе наишла је на подршку ондашње шире јавности. Иако се изнета тврдња може релативизовати, те свести на коментар да је таква афирмација последица програмске оријентације једностраначког система какав је био југословенски, *Ливница песама* Деане Петровић баца ново светло на једнострану мисаону тунел погодан за историјски ревизионизам иначе веома популаран у рецентом политичком дискурсу.

Управо ту на сцену ступа сва стаменост, креативни набој и филозофски афинитет радника оличени у стиховима њихових песама. Било да је реч о поезији Бране Петровића или Богдана Арамбашића, двојице најистакнутијих песника и протагониста *Ливнице песама*, или пак, доприносима других анонимних радника, јединствен приступ одабраном медију, те вештина низања стихова сумирају поменути еманципаторска настојања радничке класе. Дакле, промишљајући своје радно искуство, затим машине и материјале на које је упућен, радник конструише властити поглед на свет лишен патоса који се од њега стереотипно очекује. Речи су екстензија његовог деловања уз помоћ којих ствара сасвим нови ментални простор лишен аутоматизованог процес фабричке производње; на тај начин он остварује властиту слободу.

IV СМРТ

У својеврсном стању изузетка⁵ које карактерише српску стварност радници доживљавају своју ултимативну друштвену смрт. Упркос вишеструким покушајима масовних штрајкова, радничко колективно тело, нажалост, не успева да изазове пажњу послодаваца и шире јавности или ступи у конкретније фронтове солидарности са другим, једнако маргинализованим друштвеним групама. Константно саботирани, напуштени и осуђени на саме себе, радници тону у поноре меланхолије продубљене сиромаштвом, те телесним и менталним пропадањем.

У том лиминалном простору између живота и смрти, они егзистирају као духови или како то констатује Синтија Круз испуњен нагоном смрти, заробљен у царству између две смрти, субјект радничке класе је сабласт, бесмртна, која прогања⁶. Овде неминовно долазимо до некрополитичке перспективе⁷ захваљујући којој можемо боље развити друштвену имагинацију по којој мртви радници постају живим, те налик каквим утварама, зомбијима или духовима уходе постојећи поредак. Упркос константној инструментализацији, те медијској нормализацији смрти, питање шта следи након ишћезнућа људске јединке и даље окупира цивилизацију. Отуд произилази замисао шта следи након смрти једног друштвеног система или идеологије као што је капитализам (ако је тако нешто уопште и могуће замислити).

V ПОБУНА УТВАРА

*„Мртви се враћају
са излета пијани.*

*Економ кухиње
сопственим месом
вешала храни.*

*Иза баракe сумпор испарава,
кобна жива, легура бакра
тигра и сове, без питања
улеће у стихове!”*

Уколико би узрок глобалног лома била управо побуна утвара, можда би се створили услови за нове облике друштвености. Међутим, док призивамо праведније сутра, у локалном контексту нова реалност вреба иза угла доносећи на канибалски мени нове импликације проузроковане распродајом друштвене својине и природних ресурса. У претходних пар година, исту судбину са обесправљеним српским радницима⁸ деле и страни радници који су директна последица неоколонијалних стермљења глобалних компанија (али и спољно-политичке оријентације Србије). На класно се надовезује и расно питање будући да радна снаге у великој мери подразумева раднике пристигле из земаља Јужне и Источне Азије најпре Индије, Бангладеша, Непала и Кине. Нове прилике означиле су не само друге послодавце и циљеве које треба испунити, већ и организацију рада коју карактерише максимална експлоатација и занемаривање основних људских права⁹.

Налик Кафкиној дистопичној краткој причи написаној у освит Првог светског рата, Србија је постала кажњеничка колонија. Лишени трунке достојанства, елементарних средстава за голу егзистенцију у виду хране, воде и дома¹⁰, домаћи радници се једино могу остварити у смрти кроз солидарност са, како поетски сугерише Џон Берџер¹¹, страним радници који спавају у подрумима као у гробу.

Према томе, било да су симболично или заиста мртви, радници свих земаља треба да се уједине у борби за превласт, ма какво да би њихово боље сутра било. Сав тај пепео, расута земља, руда, струготина, мемла, хемијска испарења и зној постаће нови елементи изградње. Сећање на боље радне дане ће постати погонско гориво за котларнице испуњене јасним мислима и гласовима које нико не може утишати, песмама које се не могу достићи.

VI ЈОШ ЈЕДАН ПОЕТСКИ ПАРАГРАФ УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

На тој линији имагинације, *Ливница песама* Деане Петровић означава почетак краја једне саге борбених радника-утвара којима најзад припадају фабрике и повољнија друштвена стварност. Сви слојеви овог рада о којима се може говорити, а тичу се поимања сећање, односа према индустријском наслеђу и музеализовања слике радништва, само га чине комплекснијим, али никако не могу парирати интензивним емотивним стањима које исти евоцира.

Коначно, овај хибридни текст, као у осталом ни сама смрт, нема свој унапред дефинисан крај. У покушају да испољи различита опажања до којих долази у заносу интерпретације *Ливнице песама* и сам аутор постепено бледи, нестаје, урања у спекулативно ишчезнуће док титра мисао поменутог Бранислава Петровића - *људи људождери су све људе појели, само су људи остали.*

Владимир Бјеличић
Историчар уметности

1 Реферирајући на континуитет бављена маргиналиним друштвеним групама (најпре радницима) у филмовима Желимира Жилника, Бранка Чурчић у свом тексту Парадигма фрагилности радничког питања у (пост-) социјалистичкој Југославији упућује „на апсолутну „немоћ” радника као политичких актера у савременом српском друштву, где се, поврх тога, на покушај одбране основних права радника и на покушаје њиховог (само-)организовања гледа са неверицом и искреним чуђењем као на страну, никада пре виђену ситуацију.”

2 (...) најчешће карактер југоносталгије не подразумева сентименталну чежњу за стварно постојећим социјалистичким поретком – са његовом самоуправном организацијом рада, друштвеном својном над средствима за производњу, колективизмом и егалитарним духом, итд. Заправо, реч је о носталгија за замишљеним друштвом хибридног типа које би се за потребе мог аргумента могло назвати потрошачким социјализмом – носталгија за процесом постсоцијалистичке транзиције у којој би требало да се одрже све предности социјалистичког система док либерално давање приоритета изгледа да се лично богатство и срећа неприметно уводе. – преузето из: Бранислав Димитријевић, IN-BETWEEN UTOPIA AND NOSTALGIA or how the Worker Became Invisible on the Path from Shock-Worker to Consumer, The Nostalgia on the Move Conference, Музеј Југославије, 2017)

3 Карл Маркс је крајем XIX века тврдио да је отуђење од сопства заправо стање које човека удаљава од људскости. Радник неминовно губи способност одређивања живота и судбине кад је лишен права да мисли (или замисли) себе као директора властитог деловања. Иако је радник аутономно, самоостварено људско биће, као економски субјект тај радник је усмерен према циљевима и преусмерен на активности које диктира буржоазија.

4 „Фабрика не сме да буде сива, безбојна, одбојна, она мора да има свој цвет, мирис, душу и срце. Она треба да мами радника”, говорио је Драган Николић, некадашњи директор Првог маја – преузето из Србија и економија: „Први мај” Пирот, бајка са несрећним крајем (<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-64433889>)

5 По немачком филозофу и правнику Карлу Шмиту стање изузетка је налик ванредном стању, али подразумева моћ суверена да превазиђе владавину закона у име јавног добра. У свом осврту на Агамбену интерпретацију тог термина, писац и критичар Лиланд де ла Дурантај тврди: “Стање изузетка је књига о животу. Не ради се о животу у неком баналном или белетристичком смислу. То је искрена и ерудитна анализа етичких, правних и онтолошких координата кроз које је западна култура развила и дефинисала концепт живота – суштине живота и његових граница. – преузето из: The Exceptional Life of the State: Giorgio Agamben's State of Exception

6 “Погон смрти тера субјекта радничке класе све даље и даље у смрт, која је уједно и порекло. Погон смрти се креће ка новом почетку, док нас истовремено гура у правцу смрти. Меланхолија је, такође, несвесна жеља да се вратимо свом пореклу, а истовремено и одбојност, паралелна жеља да се клонимо. Ми смо без дома у свету и без дома смо у својој психи и телу. Дух у духу, мртав, али још увек жив.” – преузето из: Круз Синтија, Меланхолија класе – Манифест за радничку класу (Cynthia Cruz, The Melancholia of Class: A Manifesto for the Working Class, 2021 Watkins Media)

7 Како Акиле Мбембе некрополитика је теорија ходајућих мртваца, односно начин анализе како „савремени облици потчињавања живота моћи смрти” приморавају нека тела да остану у различитим стањима између живота и смрти.

8 Удружени синдикати Србије „Слога” саопштили су да све више трагедија на радном месту широм земље показује да држава, упркос Закону о безбедности и здрављу на раду, није способна да институционално спроведе мере заштите радника, контроле и санкционисања послодаваца и одговорних лица у компанијама и фирмама где се трагедије догађају. – преузето из: Радничка права у Србији: Ближе Африци и Азији него ЕУ (<https://vreme.com/ekonomija/radnicka-prava-u-srbiji-blize-africi-i-aziji-nego-eu/>)

9 Акиле Мбембе тврди да у економији биомоћи, функција расизма је да регулише дистрибуцију смрти и да омогући убилачке функције државе. У савременој филозофској мисли и европској политичкој пракси и имагинарију, колонија представља место где се суверенитет суштински састоји у вршењу моћи ван закона (аб легибус солутус) и где је већа вероватноћа да ће „мир” преузети лице „рат без краја”.

10 Будући да је изгубила своје корене, радничка класа нема дом и уклоњена је из дискурса. Радничка класа је симболично мртва. Исто као живи мртваци, тако и припадници радничке класе такође нису ни мртви нити истински жива. – преузето из: Круз, Синтија, Меланхолија класе – Манифест за радничку класу (Cynthia Cruz, The Melancholia of Class: A Manifesto for the Working Class, 2021 Watkins Media)

11 Берџер, Џон, Мор, Жан, Седми човек: књига у сликама и речима о искуству страних радника у Европи (Фабрика књига, 2018)

Биографија ауторке:

Деана Петровић је завршила интердисциплинарне докторске студије Дигиталних уметности на Универзитету у Београду 2018. године. Стекла је вишегодишње искуство у педагошком раду Академије уметности у Београду на катедри за фотографију и дизајн. Излагала је уметничке радове на бројним фестивалима и изложбама у земљи и иностранству. У свом докторском раду, изучавала је хибридноћ простора кроз мапиране имерзивне пројекције у напуштеним индустријским просторима.
